

Əsəq Sultani

ƏZİZƏ CƏFƏRZADƏ

OXU – QƏLBİN ÜLVİYYƏTƏ BAĞLANSIN!

*Oxu!..
Ancaq oxuduğun ayağını yerə,
başını yüksəkliyə, qəlbini ülvyyəyə bağlasın.
Oxu!.. Oxuduqların sənin olsun, səndə olsun.
Oxuma – düzü əyri göstərəni, öyrədəni.
Oxuma – səndə səni yox edəni.*

"Füyuzat" jurnalı

Buraxılışa məsul:
SAMİR RAMİZOĞLU

Redaktor:
ƏSƏD ASLANOĞLU

Texniki redaktorlar:
NİGAR CƏFƏRZADƏ
ZƏRİFƏ HƏMZƏYEVƏ
NƏRMİNƏ FAZİL

Korrektor:
AQŞİN MƏNSİMOV

Səhifələyici:
SEVƏR ŞOVQATOVA

Üz qabığı dizaynı:
HÜSEYN ABDULLAYEV

Əzizə Cəfərzadə, "Eşq sultanı".
Bakı, MİMTA YAYIMLARI, 2023, 216 s.

"Eşq sultanı" romanı Əzizə Cəfərzadənin son əsəridir. Romanda Azərbaycanın böyük şairi Məhəmməd Füzulinin ömür yolu fərqli bir üslubda qələmə alınıb. Ə.Cəfərzadə bu əsərini Füzuli yaradıcılığının mayası olan eşq mövzusu üzərində ərsəyə gətirib. Yazıçı eşqin bəşəri sevginin duyğu qatından ilahi sevginin qüdsi məqamına ucalma yolunu ifadə etməklə böyük ustadın eşq dünyasının sirlərini açmağa çalışıb. Romanda M.Füzuli türk dünyasının böyük söz ustası kimi dövrünün bir çox tanınmış şəxsiyyətləri ilə görüşdürülür. Bu görüşlər fonunda aparılan söhbətlərdə eşq şairinin kamil şəxsiyyəti tərənnüm edilir.

Bu kitabın nəşr və yayım haqları MİMTA Yayınlarına məxsusdur. Yayım evindən izinsiz kitabın qismən yaxud tamamilən nəşri və yayımlanması qadağandır.

ISBN 978-9952-8467-8-2

 © MİMTA Yayınları, 2023
© Turan İbrahimov, 2023

ƏZİZƏ CƏFƏRZADƏ

Azərbaycan Milli Kitabxanası

Eşq Sultanı

Azərbaycan milli
kitabxanası

YAZIÇININ SON ROMANI

Azərbaycan nəsrinin təkrarsız simalarından biri olan Əzizə Cəfərzadənin yaradıcılığı özünün zənginliyi, əhatəliliyi və bənzərsizliyi ilə diqqəti çəkməkdədir. Yazıçının yaradıcılığının öteri şəkil-də nəzərdən keçirilməsi bir insan ömrünün nələrə qadir olduğunu sözün həqiqi mənasında anlamağa imkan verir.

Bilindi ki, Əzizə Cəfərzadənin yaradıcılığında tarixi mövzulu əsərlər aparıcı yer tutmaqdadır. O bütün yaradıcılığı boyu bu mövzuya sadıq qalmış, nəticədə xalqımızın uzaq və yaxın tarixinin bir çox səhifələrini bədiiləşdirən orijinal sənət örnəkləri ortaya çıxarmışdır. Müəllifin “Aləmdə səsim var mənim” (1972), “Vətənə qayıt” (1977), “Yad et məni” (1980), “Bakı–1501” (1981), “Cəlalyyə” (1983), “Sabir” (1989) kimi roman və povestləri bu baxımdan diqqəti çəkməkdədir.

Azərbaycanın istiqlaliyyət əldə etməsi Əzizə Cəfərzadənin yaradıcılığının daha da çiçəklənməsinə, mahiyyətə dəyişməsinə səbəb olmuş, tarixi mövzuda yeni-yeni əsərlərin yaranmasına təkan vermişdir. Bu illərin bəhrəsi olan “Eldən-elə” (1992), “Gülüstan”dan öncə” (1996), “Zərrintac-Tahirə” (1996), “Bir səsin faciəsi” (1997), “İşığa doğru” (1998), “Bəla” (1999), “Rübabə Sultanım” (2000), “Xəzərin göz yaşları” (2002) romanları da tarixi mövzuda yazılmışdır. Ədibin tarixi romanlarında bir tərəfdən dövrün panoramı çəkilmiş, xalqımızın etnoqrafik yaddaşının aparıcı cizgiləri qabardılmış, digər tərəfdən ədəbi və siyasi şəxsiyyətlərin canlı, real bədii obrazı yaradılmışdır.

Yazıçının ölümündən bir qədər əvvəl bitirdiyi sonuncu əsəri – türk şeirinin peyğəmbəri Məhəmməd Füzulinin həyatından bəhs edən “Eşq sultanı” (2003) romanının tarixi mövzuda qələmə alınması da olduqca təbiidir.

Məlum olduğu kimi, Füzulinin həyatı və qeyri-adi yaradıcılığı beş yüz ildən artıqdır ki, söz-sənət dünyasını öz seyrində, cazibəsində saxlamaqdadır. İllər ötdükcə bu böyük dahinin əsərləri daha

artıq dərəcədə diqqəti çəkməkdə və nəzəri-estetik fikri məşğul etməkdədir. Bu mənada Əzizə Cəfərzadənin yaradıcı ömrünün ucalığında Füzuli seyrinə düşməsi tamamilə təbiidir.

“Eşq sultanı” Əzizə Cəfərzadənin yaradıcılığının son örnəyi kimi maraqlıdır. Ona görə də romanı yazıçının zəngin və çoxcəhətli yaradıcılığının təsadüfi bir örnəyi hesab etmək doğru deyildir.

Bilindi ki, Əzizə xanım bütün ömrü boyu gərgin işləmiş, daim yaradıcılıq dünyasına bağlı olmuşdur. Lakin o, ömrünün son illərini daha məhsuldar işləyirdi: onunla yaxın ünsiyyətdə olanlar yazıçının daim vaxtın azlığından şikayətləndiyini xatırlayırlar.

Onu da qeyd edək ki, Füzuli mövzusu Əzizə Cəfərzadənin yaradıcılığı üçün öteri və gözlənilməz deyildir. O, uzun illər boyu bu mövzu ilə maraqlanmış, nə zamansa yazacağını düşündüyü romanı üçün fakt və materialları daha erkən illərdən toplamağa başlamışdır. Yazıçının Füzuliyə həsr olunmuş elmi tədqiqatları da diqqətəlayiqdir. Habelə xatırlatmağa ehtiyac vardır ki, Şamaxı rayonunda yerləşən xaraba Bayat kəndinin yerində abidə qoyulması təşəbbüsü də Əzizə xanıma məxsusdur.

Təsadüfi deyildir ki, romanda Füzulinin Şirvandan köçüb gətməsi, əslən Şamaxının qədim Bayat kəndindən olması versiyası əsas götürülmüş və hadisələr bu məcrada təsvir edilmişdir. Məhz buna görə də roman boyu Füzulinin obrazı və şəxsiyyəti vətən həsrəti, qürbət duyğuları ilə qovuşuq ifadəsini tapmışdır.

“Eşq sultanı” romanında yazıçının yaratmış olduğu Füzuli, Həbib, Mühibbi kimi tarixi şəxsiyyətlərin obrazları özünün orijinallığı, bənzərsizliyi ilə diqqəti çəkməkdədir. Bu obrazların yaradılışında faktlar və sənədlərlə yazıçı təxəyyülü məharətlə qovuşmaqda və bir-birini tamamlamaqdadır. Romanda həmçinin “Söhbətül-əsmar” və “Bəngü badə” əsərinin yaranması ilə bağlı təsvir olunan epizodlar özünəməxsusluğu ilə seçilməkdədir.

Romanın diqqəti çəkən məqamlarından biri də burada Füzulinin və onunla həməsr olan digər şairlərin yaradıcılığından gətirilmiş poetik örnəklərin təsvir olunan hadisə və əhvalatların məzmununa uyğun şəkildə verilməsidir. Bu poetik örnəklər bir tərəfdən tarixin

cizgilərini canlandırmağa imkan vermiş, digər tərəfdən əsərin poetik ovqatını və ruhunu təmin etmişdir.

“Eşq sultanı” romanında Əzizə xanım öz yaradıcılıq üslubuna sadıq qalaraq dövrün etnoqrafiyasını canlandırmış, bu da təsvir olunan mühitin tamlığını, bütövlüyünü dərk etməyə imkan vermişdir.

Romanın üslubuna dərin, axıcı bir lirizm hakimdir. Bu lirizmi bir tərəfdən əsərin mövzusu, digər tərəfdən yazıçının özünəməxsus üslubu diktə etməkdədir. Əsərin bölmələri süjetin bütövlüyünü təmin etdiyi kimi, bu bölmələrin hər birinin müəyyən mənada bitkin məzmununa malik olduğu da diqqətdən qaçırılmamalıdır.

Son olaraq romanın müəllif tərəfindən əlyazma şəklində deyil, diktofonla yazılmasını hörmətli oxucuların diqqətinə çatdırmağı zəruri hesab edirəm. Çünki romanın ənənəvi tərzdə yazılmaması bizim islah etməkdə çətinlik çəkdiyimiz müəyyən qüsurlara səbəb olmuşdur. Lakin buna baxmayaraq, romana müdaxilə edilməmiş, onun dilinə, üslubuna, təsvir edilən hadisələrin ardıcılığına toxunulmamışdır.

Vaqif Sultanlı,
filologiya elmləri doktoru, professor
2005-ci il